

Від сходу до заходу сонця леопард, який жив наприкінці XII століття, бачив дерев'яні дошки, залізне пруття, чоловіків і жінок, які невпинно снували перед ним, масивний мур і, можливо, кам'яний жолоб з опалим листям. Він не знав, не міг знати, що в ньому живе потяг до любові і жагуче бажання шматувати жертву, і жадова вітру, який доносить оленячий дух. Та щось у ньому задихалося й протестувало, і господь сказав йому вві сні: **ти живеш і помреш у цій в'язниці заради того, аби відома мені людина подивилася на тебе певну кількість разів, і запам'ятала, і відтворила тебе, твій символ у поемі, яка займе своє місце в світовій історії. Ти потерпаєш у неволі, щоб зробитися словом у поемі.** Господь уві сні просвітив хижого звіра, й той усе зрозумів і прийняв своє призначення; та коли прокинувся, в ньому була лише похмура покора, мужнє невідання, бо машина світу надто складна для тваринного розуму.

Через багато років Данте вмирав у Равенні, зневажений і самотній, як кожна людина. Уві сні господь відкрив йому таємний зміст його життя та праці; зачудований Данте взяв нарешті хто він є і благословив свої скорботи. Легенда гласить, буцімто, прокинувшись, він відчув, ніби одержав і втратив щось незмірне, щось таке, чого ні віднайти, ні навіть розпізнати, бо машина світу надто складна для людського розуму.

ТВОРЕЦЬ

Пам'ять ніколи не зраджувала його. Браження наринали, миттєві й живі: кіновар гончара, небесне склепіння, всіяне зорями, які до того ж були богами, місяць, з якого впав лів, гладка поверхня мармуру під неквапними чутливими пальцями, смак веприни, в яке любив вганяти білі гострі зуби, якість фінікійське слово, чорна тінь від списа на жовтому піску, близькість моря або жінок, терпке, густе, наче мед, вино, — могли повністю заповнити його душу. Він знав почуття страху, але гнів і мужність теж, і якимось він першим видерся на ворожий мур. Жадібний, цікавий, несподіваний, він знав лиш один закон — власну втіху, задовольнивши яку, одразу байдужів; він побував у різних краях, бачив береги різних морів, і міста, і людей, і палаци. На велелюдних базарах чи в узніжжі гори, вершина якої танула в високості — там, певно, жили сатири — він слухав хитромудрі оповіді, які сприймав за чисту монету, не розпитуючи, правда це чи вигадка.

Поступово чудовий світ відцурався його; неблаганна хмара стерла лінії його руки, зорі згасли вночі, земля хиталася під ногами. Все віддалялося й туманіло. Бачачи, що спігне, він закричав; в ті часи ще не знали стоїчної сором'язкості, і Гектор міг спокійно втекти. «Я вже ніколи не побачу, — сяйнула думка, — ні сповненого міфічного жаху неба, ні свого зміненого плином років обличчя». Дні й ночі линули над розпачем його плоті, та якимось уранці він прокинувся, обвів очима — вже без подиву — розпливчасті предмети довкола, і підсвідомо, як людина, яка впізнає якусь мелодію чи голос, відчув, що все це колись уже було з ним, і сприйняв це з острахом, але й з радістю, надією та цікавістю. І поринув у свою пам'ять, яку вважав безмежною, і відобув з її безодні забутий спомин, який сяйнув монетою під дощем, можливо тому, що приходив до цього хіба уві сні. Спомин був такий. Якийсь хлопець скривдив його, і він поскаржився батькові. Той дав йому вибалакатися, вдаючи, буцімто не чує або не розуміє його, а тоді зняв зі стіни сповнений загадкової влади бронзовий кинджал, про який потай мріяв. Він тримав його в руках і несподіванка володіння ним витіснила образу, проте батько мовив: нехай усі знають, що ти мужчина, і в голосі його був наказ. Ніч укрила дороги; стискаючи кинджал, в якому він відчував таємничу силу, він спустився крутосхилом, на якому стояв їхній дім, і побіг до моря, уявляючи себе Аяксом та Персеєм, розтинаючи солонкувату тишу. То було саме те, що він шукав, — присмак тієї миті; все інше його не обходило — ганебність поединку, безглузда бійка, повернення із закривавленим кинджалом.

Той спомин викликав інший, де також була ніч і неминуча пригода. Жінка,

перша з уготованих йому богами, чекала на нього в п'їтьмі підземелля, він шукав її в схожих на кам'яні сіті галереях і спусках, що занурювались у морок. Чому виникали саме ці спомини, позбавлені гїркоти, немов просте передчуття цього дня?

На превеликий свій подив він зрозумїв. У тїй ночї, в яку занурювалися тепер його смертні очї, на нього теж чекали любов та небезпека, Арей і Афродїта, бо вже вгадувався, вже підступав до нього звїдусїль гомїн слави й гекзаметрїв, крики людей, якї боронили храм, що його не врятують боги, і рипїння чорних кораблїв, що шукали в морї омрїяний острїв, і гул «Одїссеї» та «Іліади» — йому судилося їх оспївати й закарбувати в людській пам'ятї. Ми знаємо про це, але не знаємо його почувань, коли він сходив в остаточний морок.

ЗАПНУТІ ДЗЕРКАЛА

Іслам стверджує, що в неминучий день Страшного суду кожен, хто вб'є образ живої їстоти, воскресне зі своїми дїяннями, і йому звелять оживити її, і він не зможе, і горїтиме разом з нею у вїчному вогні. Хлопчиком я спїзнав жах такого спектрального подвоєння або помноження дїйсностї, коли стояв перед великими дзеркалами. Вони непохибно й невтомно переслїдували мої рухи, їхня космїчна пантомїма пїсля смеркання ставала надприродною. Я благав бога й свого ангела-заступника, щоб менї не снилися дзеркала. Я занепокоєно спостерїгав за ними. Інодї боявся, що вони почнуть рїзнитися від дїйсностї, часом мене лякало, що лихї пригоди спотворять у них моє обличчя. Тепер я впевнився, що цей страх знову якимсь дивом їснує в свїтї. Їстина досить проста і невтїшна.

Близько 1927 року я познайомився з однїєю похмурою дївчиною; спершу по телефону (Хулїа з'явилася як голос без їменї та подобї), потїм надвечїр ми зустрїлися на вулицї. У неї були великї стривоженї очї, чорне гладке волосся, тендїтна постать.

Вона була онукою й правнучкою федералїстів, а мої предки належали до унїтарїїв¹, і ця давня незлагодa нашої кровї стала для нас сполучною ланкою, спїльним надбанням вїтчизни. Хулїа жила з батьками у великому будинку з високими стелями, облупленому й занедбаному, що свїдчило про достойну бїднїсть господарїв. Надвечїр — лїченї рази ввечерї — ми прогулювалися кварталом Бальванера, де вона мешкала. Доходили до залїзниці, а одного разу вулицею Сарм'єнто дїсталися колишнього Сторїчного парку. Ми не були закоханї й не вдавали їх їз себе: я вгадував у нїй силу, далеку від еротики, і побоювався її. Стало банальним звїряти жїнкам справжнї або вигаданї подїї дитинства. Якось я розповїв їй про дзеркала, то було 1928 року, галюцинацїя ж розквітла 1931. Нещодавно я дїзнався, що Хулїа збожеволїла, і дзеркала в її спальнї запнутї, бо вона бачить у них моє вїдображення, яке витїснило її власне; і тремтить, і мовчить, і запевняє, що я якимсь дивом переслїдую її.

Згубна послужливїсть моєї подобї, однїєї з моїх колишнїх подоб. Через таку огидну здатнїсть мого обличчя і я повинен викликати огиду, та мене вже це не обходить.

Із збїрки «Похвала тїнї» (1969)

ЕТНОГРАФ

Цю їсторїю я почув у Техасї, але сталася вона в їншому штатї. В нїй лише один герой, якщо не брати до уваги, що в кожнїй їсторїї тисячї героїв, вїдимих і невидимих, живих і мертвих. Їйого звали, здається, Фред Мардок. Довготелесїй, як то американцї, нї бїлявий, нї чорнявий, мовчазний, з профїлем, наче вїтесаним сокирою. Нїчого в ньому виняткового, навїть позїрного, що властиве молодим людям. Поштивий від природи, він ревно вїрив книгам і тим, хто їх

¹ Федералїсти та унїтарїї — два полїтичнї угруповання в Аргентинї 20-х рокїв ХІХ столїття.

пише. Якраз у тому віці, коли людина ще не знає, на що вона здатна, і ладна присвятити себе тому, що пропонує їй доля: містиці перської мови або невідомому походженню угорської, перипетіям війни чи алгебри, пуританізму чи оргії. В університеті йому порадили вивчати індіанські мови. Таємні обряди збереглися в деяких племен на Заході; його професор, людина літня, запропонував йому пожити в резервації, поспостерігати обряди й розгадати таємниці, що їх чаклуни звіряють неофітам. Коли ж повернеться, він відредагує дисертацію, а факультетське начальство віддасть її до друку. Мардок охоче погодився. Один із його предків загинув у прикордонній війні, тож тепер давня родинна драма стала ніби сполучною ланкою. Авжеж, він передбачав труднощі, які його чекали; мусив добитися, аби червоношкірі вважали його своїм. І він зважився на тривалу авантюру. Понад два роки жив у чистому полі, серед мурів з невипаленої цегли та просто неба. Прокидався вдосвіта, засинав, коли сутеніло, навіть сни вже снилися мовою, яка не була йому рідною. Ходив у дивному одязі, забув друзів і місто, піднебіння його звикло до прянощів, а думки набули спрямування, які його логіка відкидала. Перші місяці потай робив нотатки, які згодом порвав: чи то щоб не викликати підозру, чи то вже не потребував їх. Після певних вправ, що мали вдосконалити його морально та фізично, священик звелів йому згадувати ті свої сни й удосвіта звіряти їх. Він пересвідчився, що ночами, коли місяць уповні, йому сняться бізони. Сни повторювалися, він переповідав їх своєму наставнику, і той нарешті відкрив йому таємне вчення. А одного ранку, не попрощавшись ні з ким, Мардок зник.

У місті його охопила туга за тими первісними вечорами в полі, де колись тужив за містом. Прийшов до професора і сказав, що знає таємницю, але вирішив не розголошувати її.

— Ви зв'язали себе словом?

— Ні, не тому,— заперечив Мардок. — У тих краях я пізнав таке, чого не можу розкрити.

— Годі висловити те по-англійському? — припустив співрозмовник.

— Не в тім річ. Тепер, володіючи таємницею, я б знайшов сто різноманітних і несподіваних способів, аби викласти її. Не знаю, як це вам пояснити, але таємниця надто цінна, а наука, наша наука, видається мені тепер чистісінькою нісенітницею.

Він помовчав, а тоді додав:

— Та й таємниця не варта тих доріг, які привели мене до неї. Їх треба сходити ногами.

Професор холодно виголосив:

— Я повідомлю про ваше рішення вчену раду. Ви збираєтеся жити серед індіанців?

Мардок відповів:

— Ні. Я, певно, не повернуся туди. Те, чого я навчився в них, знадобиться будь-де і за будь-яких обставин.

Такою була та розмова.

Фред одружився, тоді розлучився і зараз працює бібліотекарем в Йельському університеті.

ЛЕГЕНДА

Авель та Каїн зустрілися після смерті Авеля. Вони йшли пустелею і здалеку впізнали один одного, бо обидва були високі. Брати посідали на землю, розпалили багаття й поїли. Помовчали, як зморені люди на схилі дня. На небі з'явилася зірка, яка тоді ще не мала назви. При світлі полум'я Каїн помітив на чолі Авеля рубець від каменя і впустив шматок хліба, який збирався піднести до рота. Почав благодати брата, аби той простив його злочин.

Авель відповів:

— Ти мене вбив чи я тебе? Я вже й забув, і ми сидимо тут поряд. Як колись.

— Тепер я бачу, що ти й справді простив мене,— мовив Каїн,— бо забути — і значить простити. Я теж спробую забути.

Авель тихо проказав:

— Авжеж. Доки тривають докори сумління, доти триває і провина.

МОЛИТВА

Мої уста вимовляли й вимовлятимуть тисячі разів і обома мовами, мені рідними, отчеш, та я лише почасти розумію його. Цього ранку, першого липня 1969 року, я хочу створити молитву свою, а не успадковану. Знаю, що йдеться про вчинок, який вимагає надлюдської щирості. Передусім, зрозуміло, я не смію чогось благодати. Благодати, аби ніч не огортала мої очі, було б божевіллям; я знаю тисячі зрячих людей, яких, проте, годі вважати щасливими, справедливими чи мудрими. Плин часу — плетиво наслідків та причин, тож благодати про якусь ласку, нехай і незначну — все одно що благодати розбити якусь ланку в цьому залізному ланцюгу, благодати, щоб вона вже була розбита. Ніхто не заслуговує такого чуда. Я не можу благодати прощення за свої помилки; прощає хтось, а врятувати себе можу тільки я сам. Прощення очищає скривдженого, а не кривдника, якого воно майже не стосується. Свобода моєї волі, можливо, уявна, однак я здатний давати або вважати, що даю. Можу додати мужності, якої мені бракує; можу сповнити надію, якої сам не відчуваю; можу надихнути вивчити те, що сам знаю частково або непевно. Я хочу, аби мене більше згадували не як поета, а як друга; аби хтось повторив ритм Данбара¹ або Фроста, або людини, яка побачила опівночі дерево, що сходило кров'ю, й Хрест, і згадав, що вперше почув про це з моїх вуст. Все інше мене не обходить; сподіваюсь, забуття не забариться. Нам невідомі задуми всесвіту, але ми знаємо, що мислити розумно і чинити справедливо значить сприяти цим задумам, недоступним нам.

Я хочу померти й звільнитися від усього; хочу померти разом з моїм товаришем, цим тілом.

HIS END AND HIS BEGINNING²

Після агонії, вже самотній, зовсім самотній, розтерзаний і забутий, він поринув у сон. Прокинувшись серед знайомих речей у знайомому місці, вирішив, що не слід надто перейматися минулою ніччю; натхнений цим рішенням, неквапливо одягнувся. У конторі так-сяк взявся до своїх обов'язків, доланий неприємним відчуттям, ніби робить те, що вже колись робив,— таке враження викликає перевтома. Йому здалося, буцімто колеги уникають дивитися на нього; либонь, уже знають, що він помер. Вночі почалися кошмари; страх перед ними витіснив усі спогади. Страх зрештою взяв гору, стаючи між ним і сторінкою, яку повинен був списати, або книгою, яку силкувався читати. Літери роїлися, наповзали одна на одну; обличчя, знайомі обличчя стиралися; предмети й люди відступалися від нього. Його мозок з нестямною впертістю чіплявся за ці мінливі образи.

Дивно, але він ніколи не усвідомлював істини, здогад саяннув йому зненацька. Збагнув, що годі пригадати форми, звуки й барви снів; форм, барв та звуків не існувало, і то були не сни. То була його дійсність, потойбіч безгоміння, бачення і пам'яті. Це засмутило його дужче, ніж те, що від хвилини смерті він опирався вирові безглузвих образів. Голоси, які долинали до нього, були відлунням, обличчя — масками; пальці рук — лише тінню, певно ж, невиразною та безтілесною, однак знайомою й близькою.

У нього виникло відчуття, що слід позбутися всього цього: віднині він належав новому світові, вільному від минулого, теперішнього й майбутнього. Цей світ поступово оточив його. Багато разів він знемагав у агонії, переходив межу розпачу й самоти. Ті мандри були нестерпні, бо відтворювали його колишні відчуття, спогади й надії. Жах проник в його новизну та пишноту. Він заслужив благодать і після смерті весь час перебував на небесах.

¹ Данбар, Вільям (1460—1520) — шотландський поет.

² Його кінець і початок (англ.).

СОН ПЕДРО ЕНРІКЕСА УРЕНЬІ

Сон, що наснився Педро Енрікесу Уренї¹ одного раннього ранку 1946 року, як не дивно, складали не образи, а спроквола сказані слова. Голос, який вимовив їх, належав не йому, однак був схожий на його власний. Тон, хоча тема й дозволяла патетику, лишився незворушним і буденним. Сон був коротким. І він знав, що спить у своїй кімнаті, а дружина спить поряд. У п'ятім до нього долинув голос:

«Кілька днів тому на розі вулиці Кордова ти обговорював з Борхесом рядки невідомого севільського поета «О смерте, тихо прийди, як ти приходиш у саєті»². Ви припускали, що те свідоме відлуння якогось латинського тексту, оскільки такі запозичення відповідали тогочасним звичаям вкрай відмінним від нашої — більш комерційної, ніж художньої концепції плагіату. Ви тільки не припускали, не могли припустити, що ваша розмова пророча. Через кілька годин ти поспішатимеш на останній перон, що на площі Конституції, аби не спізнитися на лекцію в університеті Ла-Плати. Ти сядеш у поїзд, покладеш на полицю портфель, вмоштишся на звичному місці біля вікна. Хтось мені не відомий, але чие обличчя я бачу, озветься до тебе. Ти не відповіси, бо будеш мертвий. Перед тим попрощаєшся, як завжди, з дружиною та доньками. І ти не пам'ятатимеш сну, бо забуття необхідне, щоб усе сталося саме так».

Із збірки «Книга піску» (1975)

АВЕЛІНО АРРЕДОНДО

Сталося це 1897 року в Монтевідео.

Щосуботи друзі займали один і той же бічний столик у кав'ярні «Глобус», як достойні бідняки, що уникають запрошувати гостей додому, або ті, що приходять свої знайомства. Всі вони були жителі Монтевідео; спершу довелося докласти зусиль, аби заприятелювати з Арредондо, досить стриманим провінціалом. Худорлявий і темноволосий, невисокий на зріст, дещо незграбний молодик, якому нещодавно минуло двадцять. Обличчя непримітне, вирізнялися тільки очі, дрімотливі й жваві водночас. Служив прикажчиком у галантерейній крамниці на вулиці Буенос-Айрес, а на дозвіллі вивчав юриспруденцію. Поки інші засуджували спустошливу війну, яку, на загальну думку, президент затягував з ганебних міркувань, Арредондо мовчав. Мовчав і тоді, коли його брали на клини як хитруна.

Недовзі після битви під Серрос-Бланкос Арредондо сказав друзям, що на деякий час мусить виїхати до Мерседес. Звістка нікого не схвилювала. Хтось порадив остерігатися збіговиськ гаучо на чолі з Апарісіо Саравіа³, Арредондо всміхнувся і відповів, що не боїться «білих». Співрозмовник прийняв гру і промовчав.

Важче далось прощання з Кларою, його нареченою. Він повторив їй, майже слово в слово, те саме. Попередив, щоб не чекала листів, бо не матиме на них часу. Клара не любила писати листи й охоче пристала на таку умову. Вони палко кохали одне одного.

Арредондо жив на околиці міста. Йому прислужувала мулатка з таким же прізвиськом, як і в нього, бо її предки були рабами в його сім'ї ще за Великої

¹ Уренья, Педро Енрікес (1884—1946) — домініканський літературознавець.

² Саєта — різновид іспанської народної пісні.

³ Саравіа, Апарісіо (1855—1904) — уругвайський генерал, один з лідерів партії «Бланко» («Білих»).

війни¹. Арредондо повністю покладався на неї; він звелів жінці казати всім, хто його питатиме, буцімто поїхав з міста. А перед тим востаннє одержав платню в галантерейній крамниці.

Перебрался до тильної кімнати, що виходила на земляне патію. Пересторога була зайвою; однак тепер Арредондо міг почати добровільне ув'язнення.

З вузького металевого ліжка, на якому, згадавши давню звичку, він спочивав пополудні, Арредондо сумовито дивився на порожню полицю. Він розпродав усі свої книжки, навіть підручники з юриспруденції. Лишилася тільки Біблія, яку колись починав читати, та так і не дочитав.

Заходився вивчати її, сторінка за сторінкою, часом зацікавлено, часом знудьговано, і поклав собі вивчити напам'ять якусь главу з книги Мойсея та кінцівку Еклезіаста. Не прагнув зрозуміти прочитане. Людина вільнодумна, він щовечора читав «Отче наш», як обіцяв матері, коли їхав до Монтевідео. Бо якби знехтував синівську обітницю, міг би вскочити в халепу.

Він знав свою мету — ранок двадцять п'ятого серпня. Знав, скільки днів мусить чекати. Коли ж мети досягне, час зупиниться або, точніше, його вже не обходитиме, що станеться потім. Він чекав цього дня, як щастя чи свободи. Спинив годинника, щоб не позирати на циферблат, але щоночі, зачувши дванадцять глухих ударів, відривав листок календаря і думав: *одним днем менше*.

Спершу намірявся жити звичним життям. Пити свій мате², палити сигарети, читати й повторювати певну кількість сторінок, теревенити з Клементиною, коли та приносить на таці їжу, зачувати й відточувати якусь промову, перш ніж загасити свічку. Розмовляти з Клементиною, жінкою літньою, було нелегко, бо її пам'ять зупинилася на часі, коли вона жила на селі.

Він мав шахівницю і розігрував на ній безладні партії, які не завершував. Туру, якої бракувало, він замінював кулею або монетою.

Аби згаяти час, Арредондо щодня прибирав кімнату й ганявся за лавуками. Мулатку дратувало, що хазяїн опускається до такого: то, мовляв, її клопіт, та й робить він це незграбно.

Арредондо був би радий прокидатися, коли сонце підіб'ється височенько, але переважила давня звичка пробуджуватись удосвіта. Він скучив за друзями, хоча й усвідомлював без жалю, що вони, з огляду на його стриманість, не нудьгують за ним. Котрийсь із них завітав якось і запитав про нього, та далі порогу не пройшов. Мулатка не знала його, і Арредондо так ніколи й не довідався, хто то був. Йому, жадібному до газет, було важко відмовитися від цих сховищ одноденної марноти. Він не був ні мислителем, ні мудрагелем.

Дні й ночі минали одноманітно, та найбільше гнітили неділі.

В середині липня він збагнув, що помилявся, сподіваючись розділити час, який так чи інакше втягує людину. І тоді Арредондо дав уяві блукати просторами сходу, землею, що сьогодні стікала кров'ю, горбистими полями Санта-Ірене, де хлопчиком запускав паперових зміїв; згадав жеребця в яблуках, який, певно, давно здох, і куряву, коли погоничі женуть худобу повз асьєнду, і старий візок з усяким дріб'язком, що раз на місяць приїздив із Фрай-Бентоса, згадав бухту Ла-Аграсіада³, де висадилися тридцять три, згадав Ервідеро, і кінджали, і гори, і ріки, і вершину Серро — він видерся колись на неї, дістався аж до маяка, певний, що іншої такої не знайти на обох берегах Ла-Плати. Спомин про гору викликав новий — Арредондо згадав гору на державному гербі й заснув.

Щовечора з моря повівав свіжий вітрець, приносив прохолоду і навівав сон. Жодної ночі безсоння не мучило його.

Він палко кохав свою наречену, але сказав собі не думати про жінок, особливо коли їх немає поряд. Сільське життя привчило його до моральної цноти. А щодо іншого... Він намагався якнайменше думати про людину, яку ненавидів. І слухав, як періщить дощ по пласкій покрівлі.

Для в'язня чи сліпця час спливає немов з крутосхилу. Коли половина строку його добровільного ув'язнення минула, Арредондо не раз відчував, ніби існує

¹ Війна, яка завершилася 1830 року проголошенням незалежності Східної Республіки Уругвай.

² Мате — парагвайський чай.

³ Бухта на ріці Уругвай, де 1825 року висадилися тридцять три уругвайських патріоти на чолі з Х. А. Лавальєхо, які підняли антипортугальське повстання.

поза часом. У ближньому патіо стояв колодязь, де жила жаба; йому й на думку не спадало, що саме цього він і шукав — час жаби, що межує з вічністю.

Незадовго до визначеного дня його знову опосіло нетерпіння. Якось увечері він не витримав і вийшов на вулицю. Все здавалося незнайомим і великим. Завернувши за ріг, побачив світло і ввійшов до шинка. Щоб ствердити свою присутність, замовив горілки. Кілька солдатів розмовляли, спершись на шинквас.

— Ви ж знаєте, — казав один із них, — що заборонено розголошувати оперативні зведення. А вчора у нас сталася кумедна пригода. Ми проходили повз редакцію «Ла Расон». Звідти лунав гучний голос і, звісно, порушував порядок. Ми негайно ввійшли. Редакція нагадувала вовче лігво, та ми зрешетили балакуна. Коли йому заціпило, ми почали шукати його, щоб витягти за ноги; проте побачили апарат, що зветься фонографом і говорить сам.

Всі зареготали.

Арредондо слухав теж, і солдат звернувся до нього:

— То як тобі жарт, друже?

Арредондо мовчав, і солдат підійшов до нього:

— Ану кричи: «Хай живе президент Хуан Ідіарте Борда!»

Арредондо не скорився. Під глузливі оплески рушив до дверей. Вже за порогом його наздогнало образливе:

— Хвоста підібгав від страху!

Він повівся, як боягуз, проте знав, що це не так. Неквапом дійшов до свого дому.

Двадцять п'ятого серпня Авеліно Арредондо прокинувся о дев'ятій. Спершу подумав про Клару, а вже потім про дату. Відчув полегкість: **Прощавай чекання. Цей день настав.**

Поки неквапливо голівся, бачив у дзеркалі своє обличчя — таке, як і завжди. Вибрав барвисту краватку і найкращий костюм. Поснідав. Похмуре небо віщувало дощ, а він же уявляв цей день сонячним. Вийшов з вогкої кімнати, відчуваючи якусь гіркоту. У передпокої віддав мулатці останні песо, які лишилися. На метизній крамниці помітив кольорові ромби й подумав, що понад два місяці не згадував про них. Попростував до вулиці Саранді. Як завжди на вихідний, перехожих було небагато.

Ще не пробило третьої, коли він прийшов на центральну площу. «Те Деум»¹ уже відлунало; гурт чоловіків — військові та прелати — спускалися сходами храму. На перший погляд всі оті циліндри — дехто ще тримав їх у руках, — мундири, галуни, зброя, сутани справляли враження, ніби їх багато; насправді ж їх було зо три десятки. Арредондо не відчував страху, тільки щось ніби шанобу. Запитав, хто з них президент. Йому відповіли:

— Той, що поряд із архієпископом у митрі й з патерицею.

Арредондо вихопив револьвер і вистрілив.

Ідіарте Борда ступив кілька кроків, упав ницьма й виразно мовив:

— Я помираю.

Арредондо здався властям. Потім заявив:

— Я — «колорадо»² і кажу це з гордістю. Я вбив президента, який зрадив і зганьбив нашу партію. Я порвав з друзями та нареченою, аби не вплутувати їх; не читав газети, аби ніхто не сказав, що вони підбурили мене. Ця акція справедливості — моя особиста. А тепер нехай мене судять.

Все відбувалося саме так, хоч і дещо складніше; принаймні мені здається, що все відбувалося саме так.

З іспанської переклав Сергій БОРЩЕВСЬКИЙ

Заставки і кінцівка Євгена КОРПАЧОВА

¹ Те Деум — католицька подячна молитва.

² «Колорадо» — прибічник партії «кольорових», що суперничала з партією «білих».